

Moral Luck on Kol Nidrei – SPEECH VERSION

R. Mois Navon

Beit HaKenneset Lev Efrat – Yom Kippur 5782

“For the sin that we sinned before you under duress or willingly”

על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון.

כך פותח הווידוי המיוחד בלב ליבה של תפילות יום הכיפורים. והשאלה היא למה?
האם עצרתם לרגע לשאול את עצמכם למה מבקשים סליחה על דברים שעשיתם
באונס? אין לנו עיקרון שאומר "אונס רחמנא פטרי"? הקב"ה לא מחשב מעשים
באונס. אז למה אנחנו מתחילים את הרשימה הארוכה של וידוי בדברים שעשינו
באונס?!

So opens the very heart of the Yom Kippur davening, the special once a year Vidui. But did you ever stop to ask why you are asking for forgiveness for sins you did “under duress”?! Don't we have a principle that “ones rachmana patrei”?!

לענות על השאלה הזאת אני מפנה את שומת ליבכם לשני פילוסופים מודרניים –
ברנרד וויליאמס ותומאס נייגל – שפיתחו רעיון פילוסופי הנקרא "מזל מוסרי"
(MORAL LUCK).

To answer this question I refer to two modern philosophers, Bernard Williams and Thomas Nagel, who developed a concept called “Moral Luck” (mazal musari).

בקיצור נמרץ, יש לנו אינטואיציה שלא מגיע למישהו, לא שבח ולא אשם, במה שאין
עליו שליטה. זאת אומרת, מי שפעל באונס לא אחראי למעשיו. הבעיה היא,
אומרים וויליאמס ונייגל, שכמעט כל דבר שאנו עושים הוא כתוצאה מגורמים שאין
לנו שום שליטה עליהם.

In a nut shell (bekitzur nimratz), we tend to believe, intuitively, that people are undeserving of praise or blame for acts over which they had no control. The problem, explain Williams and Nagel, is that practically everything we do is a result of factors for which we have no control.

כדוגמה, אנשים משבחים אותי בזה שעליתי לארץ. הם אומרים, וואו, עזבת
משפחה, מדינה, חברים, עבודה, תשתית, ובית, וכו', לבוא למקום שאתה לא מדבר
את השפה, לא מכיר אף אחד, מקום עם כלכלה ומצב בטחוני, בא נגיד, מאתגר.
הכל לשם קיים מצווה. כל הכבוד.

For example, I have received much praise for making Aliyah. People say, wow, you left your family, friends, culture, infrastructure, job, house, and more to come to a foreign country that speaks a language you don't know with an economy and security situation that is, shall we say, challenging. And you did this all because you believe there is a divine command, a norm, to do so. Wow. Kol HaKavod.

אבל, אם נסתכל על זה טוב, לא מגיע לי שום שבח כי הכל היה במזל, בהשפעת
דברים שלא בשליטתי. הרי, אפשר להגיד שנולדתי בתקופה שעם ישראל חזק

בארצו, שגדלתי במשפחה מאוד ציונית – אפשר להגיד שזה DNA שלי. גם, הייתי מסובב אנשים שהאמינו באמונה שלימה שיהודים צריכים לחיות בארץ. אז בעצם לא עשיתי כלום! כי, ללא כל הגורמים האלו, גורמים מזליים שלא בשליטתי, יכול מאוד להיות שלא הייתי עולה.

Now, if we say that only that which you do of your own free volition is really praiseworthy, then it can be argued that there is really nothing praiseworthy here at all. It was simply Moral Luck. People can say, listen, you were born at a time when Israel was on the rise. You were raised in a family that was staunchly Zionist – one might even say it is in your DNA. You were surrounded by people who believed there is a divine command to live in Israel. So you merely did what you were “programmed” to do. You were Morally Lucky. If we remove these “luck” factors, there is nothing particularly praiseworthy here since you didn’t really take action based on your own will.

הטענה עובדת גם באופן שלילי. זאת אומרת, כמו שלא מגיע לי שבח על דברים שעשיתי כתוצאה מגורמים מעבר לשליטתי, כך לא מגיע לי אשם מדברים שעשיתי כתוצאה מגורמים מעבר לשליטתי.

And the argument works in the negative as well. That is, just as someone is not praiseworthy of doing a moral action that came about by all kinds of factors beyond one’s control (גורמים מעבר לשליטתך), so too, one is not blameworthy for committing a sin that one did due to circumstances beyond one’s control (גורמים מעבר לשליטתך) – i.e., under duress (b’ones).

וזה מביא אותנו ללב ליבה של העניין. נייגל אומר, אם נוריד את כל הגורמים המזליים, אי אפשר יהיה ליחס לא שבח ולא אשם לאף אחד על שום דבר. ולכן, על אף האינטואיציה להפך, אנו כן מייחסים שבח ואשם למעשים המושפעים מגורמים מעבר לשליטתנו.

And thus we arrive at the crux of the matter. Nagel explains that though, intuitively, we only assign praise or blame according to pure voluntary will, if we strip away all the various factors that influence us, if we reject Moral Luck, we will not be able to praise or blame anyone for anything.

נייגל מייצג את הבעיה כפרדוקס. השאלה היא מה אנו אמורים לעשות עם זה? איך אנו, כיהודים אמורים להתייחס לפרדוקס הזה? אני מציע שהתשובה נמצאת בסיפור המפורסם בגמרה (ע”ז י”ז). על אלעזר בן דורדיה (אב”ד).

So, ultimately, Nagel presents this as a paradox – i.e., a problem for which there are no simple solutions. That said, we have to live, we have to morally assess people, situations, and perhaps most importantly, ourselves. How are we to live? I suggest that we can derive an answer from the famous story of R. Elazar Ben Dordia (REBD) which addresses precisely this paradox.

למי שלא מכיר, אב”ד היה ידוע כבן אדם שלא השאיר זונה אחת שלא נפגש איתה. פעם אחת הזונה שאיתה הוא היה אמרה: אתה יודע, אומרים עליך שלא מקבלים אותך בתשובה, שאין לך חלק לעולם הבא. כששמע אב”ד את הבשורה הנוראה הזאת, הזדעזע. נכון שהוא היה נהנתן (bon vivant) אבל בכל זאת, עולם הבא זה לא כלום. זאת הפעם הראשונה שמצא שהחיים שלו לא שווים כלום. לא ידע מה

לעשות. אבל לא התחיל לחשוב על חזרה בתשובה אלא התחיל לחפש דרכים להתחמק מזה, לבטל את הגזירה.

הלך לכל מיני ישויות בטבע – הרים וגבעות, שמיים וארץ, שמש וירח, כוכבים ומזלות. שום דבר לא הועיל לו. כל הישויות בטבע אמרו שהם לא יכולים להציל אותו. ולכן הבין אב"ד שהכל תלוי בו. ישב וחזר בתשובה.

What actually happened here? REBD was shocked to hear that he was a condemned man, that his life had been deemed worthless. But this did NOT cause him to do teshuva immediately. Rather, he looked to get out of the decree (levatel et hagezeira). The story tells of his going to four different entities in nature to ask that they intervene on his behalf, that they argue his case. What does this really mean?!

Responsibility/Teshuva

סיפור עמוק. מה שמאוד מעניין אותי הוא הקטע ללכת לכל הישויות בטבע – מה פשר העניין? הרב אהרון לוין, ה' יקום דמו, בספרו "הדרש והעיון" מסביר כך: Rabbi Aharon Lewin, HYD (Ha-derash Ve-HaIyun, Bereishit, 119-122) explains that nature here represents the factors responsible for "forcing" REBD to be in the position he was in – i.e., the natural elements are metaphors for influential factors.

הרב אהרון לוין, הדרש והעיון, בראשית ק"ב

כדי להרגיע את רוחו הסוער והסואן, התחיל לבקש לעצמו צדדי זכות, כדי להקל מעל לבו מעט המשא הכבד אשר החרטה שתה עליו, וחשב למצוא הצדדים האלה בארבעה סיבות [ארבע ישויות בטבע] שחשבנו למעלה [השפעות כמו שתומאס נייגל מעלה, אבל לא בדיוק], כי הנה הי' בעוכריו וגרמו שחטא ואשם, ולכן עוונו ישאו. וישא משלו בלשון ערומים...

רב לוין מסביר ש 4 ישויות הטבע הם משלים ל 4 גורמים טבעיים שאנשים תולים את האחריות של מעשיהם עליהם. בעצם אב"ד מתייחס לרעיון הפילוסופי של "מזל מוסרי".

REBD, as such, was asking nature to justify him, he was arguing that it was in his nature to act as such and so he should not be held liable! In his penchant to absolve himself of his situation, then, he related to the philosophical idea of "Moral Luck," rejecting any responsibility that could be attributed to involuntary factors.

מה שמדהים בכל זה הוא שנייגל מביא לא פחות ולא יותר מ 4 גורמים מזליים, ואפשר לראות הקבלה בין ה 4 גורמים של נייגל וה 4 גורמים של אב"ד!

Interestingly, Thomas Nagel describes precisely four types of factors that can be said to influence a person, to pressure one toward a certain way of being or action. And I suggest that it is possible to show that precisely these four types of "luck" factors correspond to the four natural entities through which REBD sought to gain his clemency.

אז באו נראה את זה :

(1) מזל ראשון נקרא "מזל סיבתי" – סיבה גורם לסיבה עד שאין ברירה. כך אומר אב"ד – דבר גרם לדבר, ופתאום מצאתי את עצמי בבית בושת, בזה המעשה. המשל לזה הוא ההרים. אבן עזרה מסביר ששורש המילה הרים הוא הרה – הריון – כמו שהאמא יולדת הילד, והילד רק נגרם מסיבות קודמות, על כורכו, כך מזל סיבתי. [גם אפשר להגיד שגבעות מביאות להרים].

Causal luck (mazal sibati) is luck "determined by antecedent circumstances" (נקבע על-ידי נסיבות מקדימות). One thing causes another in a kind of deterministic chain of events. Mountains and Hills (which are simply small mountains – Metz.David) can be seen as representative of this idea. This because the root of the Harim is Hara = pregnant. Just like the mother who gives birth to the child – the child is simply the causal result (תוצאה סיבתית), so REBD argued that he had no choice in the matter, one thing simply led to another (דבר הביא לדבר והנה הוא עשה מה שעשה)

(2) מזל השני נקרא "מזל מְכוּוֹן" – הכוונה באיך שאתה עשוי – אב"ד אומר: אל תאשים אותי עשיתי מה שעשיתי כי כך נולדתי וכך גדלתי. אפשר להגיד המשל לזה הוא השמיים והארץ כי אדם נוצר מרוח ומחומר, נשמה וגוף – שמיים וארץ.

Constitutive luck (mazal mechenen – bemah sh'ata murkav) is luck in who one is, basically the nature and nurture (הַטְּבֵעַ וְלִטְפָּח) that has made you who you are. Heavens and Earth can be seen as the symbols here – heavens being symbolic of one's nature (gezeirat hashamayim), what you were given when you were born, your innate qualities (techunot molad); earth being symbolic of your nurture, what you gained from living in the environment that you did. More straightforward is that man is made of Heaven and Earth, Soul and Body. REBD said, I did what I did simply because of the way I was born and the way I was raised. (איך שנולדתי ואיך שגדלתי).

(3) מזל שלישי נקרא "מזל נסיבתי" – והכוונה על הנסיבות היומיומיות הנמשלים לשמש וירח שקובעים את יומנו. אב"ד אומר, אל תאשים אותי, הנסיבות גרמו לזה לקרות, אם לא היו כל הנסיבות סביבי, לא הייתי עושה זאת.

Circumstantial luck (mazal nesibati) is luck in the circumstances in which one finds oneself. Nagel explains: "Someone who was an officer in a concentration camp might have led a quiet and harmless life if the Nazis had never come to power in Germany." Circumstances brought out what might never have been. The Sun and the Moon are the representatives of the daily circumstances on finds oneself. As their creation was to define our days and our nights, our seasons of the year.

בראשית א:יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם:

REBD argues that it was the circumstances of readily available prostitutes that made him sin, otherwise who would have never been caught in such a lifestyle.

(4) מזל הרביעי ואחרון נקרא "מזל תוצאתי" – הכוונה כאן שאנו שופטים אנשים על פי תוצאות המעשים שמושפעים במזל. אב"ד אומר, אפילו שתגיד שחיפשתי נשים, אם לא היו פניות לא הייתי עושה מעשה. זה היה, הוא אומר, ביש מזל – פשוט תוצאה של הכוכבים והמזלות.

Resultant Luck (mazal totzati) is luck in the way things turn out. Two people go to a bar and drink, both drive home. But one gets unlucky and child runs in his path. Really both are equally guilty on one level, but we judge the one who ran over the child and not the other. Is that fair? One could say it was just bad luck (bish mazal), in was in the stars (kochavim and mazalot). So REBD argues, it was just in the stars that these woman happened to be there.

ומה הגמרא אומרת על זה? "אתה צודק, הכל מזל!" לא! הפוך! אתה לא יכול להשתמש בנו – ישויות הטבע לא יכולים להצדיק את מעשיך. אתה חייב לקחת אחריות על עצמך.

Nature says, as it were, we cannot be your justification – you need to take responsibility for yourself. Nature says, though all these factors appear to be mere Moral Luck, they are the factors that make up your existence and so you are responsible.

עכשיו, לגבי הפרדוקס, היהדות אומרת שנכון, יש כל מיני גורמים שעומדים מעבר לשליטתנו, אבל אנו עדיין אחראים כי "הכל בידי שמיים חוץ מיראת שמיים."

רב צדוק מלובלין (שחי איזה 150 לפני ווילישמס ונייגל) ב"צדקת הצדיק", כותב על זה במפורש ואומר שיכול להיות שיש גורמים שנאנסו אותך, שהכריחו אותך – אבל אתה לא יודע מה כן ומה לא, ולכן אתה חייב לקחת אחריות. **והרב הוטנר** (בפחד יצחק) כותב שאתה תיתן את הדין על כל מעשיך – לא על המעשה שעשית באונס אלא על זה שלא עשית תשובה על המעשה כי לא יכולת לדעת אם הוא באונס או לא. שוב, הרעיון הוא שרק הקב"ה לוקח בחשבון מזל מוסרי כגורם שמעבר ליכולת שלנו, אבל אנו חייבים לקחת אחריות על עצמינו, תמיד.

CONCLUSION

אז, לשאלה ששאלנו, למה מתחילים ב"על חטא שחטאנו לפניך באונס", התשובה היא "אחריות". אנו, בזה היום, יום הכיפורים, פונים להקב"ה, ואומרים: לא באנו להתחמק אלא לחזור בתשובה, בין ברצון ובין באונס, פונים להקב"ה ואומרים:

אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי
אתה חופש כל חדרי בטן ובוהן פליות ולב,
אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך.
ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו
שתסלח לנו על כל חטאתינו
ותמחל לנו על כל עונותינו
ותכפר לנו על כל פשעינו.